

העיוורת

יעקב שטיינברג

סיפור עברי מהמחצית הראשונה של המאה ה-20

פעילות טרום קריאה - צפייה בסרטון ניסוי חברתי

ניתן לקרא את הסיפור בקישור לאתר תרבות IL

תסכית "העיוורת" – ניתן להקשיב לסיפור

הבגרות המשודרת בגל"צ –

ניתן להקשיב ל לימוד הסיפור "העיוורת"

נקודות להתייחסות

- * נושא הסיפור, הרקע ומקום ההתרחשות
- * תקציר עלילת הסיפור (חלק א' חלק ב' חלק ג' חלק ד' סיום הסיפור)
- * סיפור פואנטה
- * רמז מטרים
- * אירוניה
- * האוירה בסיפור
- * תפקיד תיאורי הטבע
- * הדמויות בסיפור (חנה, ישראל הקברן ומערכת היחסים ביניהם)
- * המספר הכל-יודע
- * הביקורת החברתית
- * מוטיבים (הדממה/השתיקה, הנקישות והקולות, העיוורון, הערלים, המוות)
- * סכום ומשמעויות
- * שאלות לדוגמה

נושא הסיפור: הסיפור מתמקד בחנה העיוורת, שנישאה בעל-כורחה לרבי ישראל לאחר שאמה סיפרה לה שקרים על דמותו, גילו ועיסוקו המקצועי. העיוורת מגלה לבסוף את זהותו האמיתית: בעלה הוא קברן, שקבר את הבת שילדה לו, והבית שלהם ממוקם בתוך בית-קברות.

הסיפור מציג מבט חושפני על משפחה יהודית החיה בתוך נורמות חברתיות נוקשות של מנהגים כגון מוסד השידוכין, וכן יחס שלילי וזלזול כלפי האדם "בעל הצרכים המיוחדים" במקרה זה - העיוורת.

הסיפור התפרסם לראשונה בידיש בעיתון 'דער פריינד' בשנת תרע"ב (1912). מאוחר יותר הוא יצא לאור בעברית בתרגומו של שטיינברג עצמו.

מקום ההתרחשות: הסיפור מתרחש בעיירה יהודית בגולה, שם חיו היהודים בקרב הגויים ב"תחום מושב" משלהם, כלומר ישוב נפרד וסגור.

זמן ההתרחשות: במחצית הראשונה של המאה ה-20.

תקציר עלילת הסיפור

העלילה מלאה בפערי מידע

פערים אלה תורמים לאווירת המסתורין ולחוסר הוודאות,
והופכים את הקוראים ל"עיוורים" כמו חנה, הדמות המרכזית.

חלק א' - היכרות עם דמותה ומצבה של חנה העיוורת

באקספוזיציה, מוצגת דמותה של חנה דרך שיחה שמקיימת עם אמה.

חנה היא נערה עיוורת. אמה יודעת כי לבעלת מום כמוה, כמעט ואין סיכוי לזכות בשידוך טוב, לכן היא שמחה לחתן אותה עם מי שרק יבקש את ידה. לחנה היא מספרת כי בעלה לעתיד הוא אלמן כבן 30, סוחר בטבק.

חנה מרגישה שמרמים אותה (כנראה, זה כבר קרה בעבר). אומרים לה גם שביתו של בעלה לעתיד עומד בקצה היישוב, בין בתי הגויים, ולכן לא כדאי לה לצאת מן הבית.

המידע מעורר את חשדותיה. היא "פוקחת את עיניה" (סימן לחקירה מאומצת של המציאות), ומתחילה לחקור את אמה. לפי השיחה הזאת, אפשר לראות כי האם מסתירה משהו ומצדיקה את עצמה בכך שממלמלת כי "תראה נחמה", (כנראה לאחר שחנה תינשא, ולא תישאר לבדה רווקה עיוורת).

חנה רגילה כי משקרים לה. היא תלויה באחרים (אמה), היא מסיקה את האמת דרך מה שמספרים לה. היא חיה בתוך מצב קיומי של חוסר וודאות, ומוגבלת בתפיסתה את המציאות. היא למדה לסמוך רק על עצמה, ומתוארת ככועסת וחשדנית. כעסה הוא צורת התמודדות ואי הסכמה למצבה ולגורלה (היא מבטאת את כעסה באופן מאופק).

סיבוך העלילה מתרחש בלילה הראשון לאחר החופה, חנה נחושה לברר את האמת, והחקירות הללו מביאות אותה למסקנה שהאיש מבוגר, איננו סוחר טבק, אך אין היא מצליחה לנחש את מקצועו והיא מבינה ששיקרו לה.

שוב מתברר שאין לחנה על מי לסמוך ועל מי להישען. בשלב זה אין תשובה לתהייתה, מה מקצועו של בעלה. כאשר חנה מקשיבה לצעדי בעלה ולדפיקות המטה האיטיות והקצובות שלו, היא מסיקה, כי שיקרו לה בנוגע לגילו. קול השיעול מבהיר לה כי בעלה אינו עוסק במסחר בטבק, אלא נכון יותר להסיק שמקצועו מתבסס על עבודת כפיים (עבודה פיזית).

חלק ב' - הנסיעה אל בית הבעל

העיוורת בהריון מתקדם, היא אינה יכולה עוד לדחות את הנסיעה לבית בעלה. במהלך הנסיעה ממשיכה לאסוף אינפורמציה.

העגלה עוברת את רחוב היהודים, את השוק ואת רחוב הנוצרים. העגלה מתרחקת מהישוב, עוצרת במקום פתוח בו הרוח סוערת.

בלילה הראשון בבית בעלה נשמעות דפיקות בדלת ואיש זר קורא לבעלה ומכנה אותו ר' ישראל. בעלה אינו מופתע מההפרעה הפתאומית, אך חנה העיוורת ממשיכה לתהות מיהו בעלה?

“פניה מביעים תימהון: זה הרגש אשר ימלא את לבה לעתים קרובות כל כך”

זהו משפט מפתח המבטא את מצבה הקיומי של העיוורת: בתחושה הקבועה של חיים בעולם זר ועוין שיש לפענח אותו כדי להתגונן בפניו.

חלק ג' - שגרת החיים בבית הבעל

חנה ממשיכה לחפש אחר האמת. היא מטפלת במשק הבית ובילדי בעלה, ושואלת את עצמה מדוע

ילדי בעלה הם כבדי פה?

חנה חיה באווירה של זרות וניכור, היא מנותקת מחברת בני אדם - זוהי אטימות חיצונית ופנימית.

בניסיונותיה לגלות תשובות על המציאות בה היא חיה היא מנסה לפענח את קריאות השמחה של

הילד הקטן על נפילתו של השלג הראשון. בהמשך היא גם שומעת צעדים של אנשים רבים, העוברים

ליד ביתה, ומזהה על פי צעדיהם כי הם יהודים, וחשה בגעגועים לקשר עם בני אדם.

חלק ד' - נקודת מפנה וגילוי החידה

נקודת המפנה - חנה יולדת בת, נכנסת אהבה לחייה, זוהי קרן אור. חנה הופכת לנינוחה יותר, ואור זורח על פניה. היא מטפלת בתינוקת באופן כזה שגורם למיילדת לחשוד בה שהיא לא עיוורת. הבית מתמלא בחיים כשהיא שרה לתינוקת ולילדי בעלה.

רבי ישראל מספר לחנה על מחלת האסכרה שמתפשטת בעיירה וגורמת לתמותת תינוקות רבים. היא לא מבינה מדוע בעלה סיפר לה על כך. הנקישות על החלון המלוות את הסיפור לכל אורכו מתגברות. האיום מתחיל להיות מוחשי, התינוקת חיה על זמן שאול, וכך גם אושרה של חנה. זמן האושר השאול נרמז בטפטוף הקצוב של טיפות השלג המפשיר מהגג על חלונות הבית.

בהמשך, כשהתינוקת מגלה סימני מחלה, חנה רואה שבעלה מתעלם ממצוקתה, ועל כן היא תוקפת אותו בגלוי, ומבקשת שיאמר לה מה יש לילדה. בשיא החרדה חנה פונה אל בעלה. בפעם היחידה בסיפור מבקשת את עזרתו, ולא נענית.

*חידת דמותו של הבעל מתעצמת - איזה מן אדם הוא זה שאינו נחרד ממותה הקרב של בתו?

גילוי החידה - חנה מנסה להילחם בגורל ובמצב הסופני של בתה היא ממלמלת "יבוא נא הקברן! את התינוקת לא אתן לו" - היא לא תמסור את גופת בתה התינוקת לידי. מלחמה זו מדגישה את האירוניה ואת הממד הטראגי במצבה. זוהי מלחמה אבודה מראש כיון שהקברן, הלא הוא בעלה, והוא נוכח בביתה כל הזמן.

סיום הסיפור – סיום סגור – פתרון החידה (הפואנטה)

ברגע של חולשה, כאשר חנה עוצמת את עיניה, ישראל בעלה לוקח את הגופה ללא שום התנגדות.
בעלה הוא הקברן, והם גרים בבית קברות. מעולם לא היה לחנה סיכוי אמיתי לאושר.

הסיום מדגיש את האירוניה הטראגית בסיפור

סיפור פואנטה הוא סיפור בעל סוף מפתיע, בלתי צפוי, השופך אור חדש, וגורם להבנה אחרת של כל המתרחש בסיפור.
סיפור פואנטה בדרך כלל רווי ברמזים מטרימים הרומזים על הסוף הנסתר מעיני הקורא. הדבר מאפשר לחזור לקרוא את הסיפור ולהשלים את רוב הפערים.

זהו סיפור פואנטה, הפואנטה חושפת את האמת על הבעל ועל מקום מגוריהם.

העיוורת, שחשדה מההתחלה כי שיקרו לה, מנסה במהלך הסיפור לפענח מהו מקצוע בעלה? היכן היא מתגוררת? מדוע הבית מרוחק מן היישוב? מה משמעותה של הרוח הנושבת ללא מעצורים? חנה מבולבלת כיון שחלונות הבית קטנים כמנהג הנוכרים, היא תוהה מדוע נמצא התנור בחדר שלא כמנהג היהודים? מדוע בעלה וילדיו ממעטים בדיבור? מדוע מכונה בעלה רבי ישראל? מדוע נושא בידו מטה עבה במיוחד, ומגפיו מלאים בבוץ? מדוע נוהג לספור מטבעות עם שובו מהעבודה? מדוע מספר על מות תינוקות בצורה קרה ללא רגש? מדוע מתהלכים אנשים רבים סביב ביתה? מדוע נענה באדישות לדפיקות בדלת בשעות לילה מאוחרות?

לאורך הסיפור היה ברור, כי האמת לא נמסרה לחנה, וסיום הסיפור מאשש זאת.

הפרטים שנמסרו לנו, הקוראים, וגם לעיוורת, מתבהרים עם גילוי מקצועו של הבעל, ובו בעת מובילים לביקורת העולה מן הסיפור.

רמז מטרים – פרט חסר משמעות, לכאורה, אשר מופיע בעלילה, ורומז על מידע חשוב שיתגלה בהמשך העלילה

הרמזים המטרימים הרבים בסיפור מחדדים את עיצובו כסיפור מתח

דוגמאות לרמזים מטרימים

- בשעת הנסיעה לבית בעלה חנה העיוורת חשה כי הנסיעה אורכת זמן רב, ויוצאת מתחום היישוב (הבית ממוקם בבית קברות שנמצא מחוץ ליישוב)
- בלילה הראשון היא מגלה שבעלה מבוגר בהרבה מכפי שמסרו לה (עבודתו של הקברן הינה עבודה פיזית מאומצת שהובילה לשיעול ואנחות, המטה העבה הוא את חפירה)
- המגפיים של בעלה מלאים בבוץ (עבודתו של הקברן מצריכה חפירה באדמה)
- הרוח סוערת על חנה מכל עבר (הבית מבודד מהיישוב ואין מה שיעצור את הרוח)
- דממה אופפת את הבית (דממת בית הקברות)
- מדי פעם נשמע רעש של תהלוכת אנשים החולפים ליד הבית (לוויות)
- באמצע הלילה דופקים בדלת ובעלה, אינו מופתע והולך במתינות ובאדישות (נהוג כי אין מלינים את המת ויש לקבור בכל שעה)
- בעלה נקרא "רבי ישראל" (משמע, יש לו תפקיד חיוני בקהילה היהודית).
- הילדים ממעטים לדבר ואף הבעל נוהם (נראה כי הוא כבד פה וכך גם ילדיו, כך שכמעט ואין ביניהם תקשורת)
- הבעל נוהג ליטול את ידיו ולספור מטבעות כשהוא שב מעבודתו (נהוג ליטול ידיים בסיום טקסי קבורה, והמטבעות הן שכר הצדקה של הקברן)

אירוניה - צורת התבטאות דו-משמעית, שבה המשמעות הגלויה והתמימה של הדברים שונה ואף מנוגדת לכוונה הסמויה של המדבר. אומר א' ומתכוון ל-ב' : כאילו כתב דברים במירכאות כפולות. האירוניה היא דרך לעיצוב הרעיונות המרכזיים של היצירה.

- **הבית המרווח** עליו דיברה האם - בית נחלה בצירוף **חלקת אדמה גדולה** - זהו למעשה בית הקברות.

- **הגן** שהעיוורת מדמיינת כי צומח לפני ביתה. הוא גדר בית הקברות.

- **ביום השלג הראשון עברה הלוויה ליד הבית** חנה חשבה שדפיקות הילד על החלון הן דפיקות שמחה למראה

השלג, אך יתכן וזו היתה דרכו של הילד להביע את שמחתו למראה אביו שצעד בהלוויה.

- חנה לחשה (עם מות התינוקת) **"יבוא נא הקברן"**, כשמסתבר כי הקברן הוא בעלה שנמצא כבר בתוך הבית.

דוגמאות לאירוניה

בסיפור:

כל הרמזים האירוניים האלו נבנים בעיקר ע"י הקורא בדיעבד, כאשר מתגלה בסיום הסיפור זהותו של הבעל, ר' ישראל.

האווירה בסיפור - אווירת מתח, מסתורין וחרדה. נשמעת דממה, מוות. תחושת אי שקט וחוסר ודאות. האווירה נוצרת בעיקר בשל הפער בין ההתרחשויות השונות, בשל היעדר ההסבר להן, וכן בשל התחושה שהדברים אינם אמינים.

הקורא שותף לחויית העיוורון, הוא מקבל את המידע מהמספר הכל-יודע בדיוק כפי שנאמר לעיוורת, וכל תהיותיה עוברות גם אליו.

- במשפט הראשון נאמר: "לחנה העיוורת היגידו לפני חתונתה..." כבר כאן חושד הקורא שהדברים אינם אמינים, בנוסף, בשל עיוורונה, היא מתקשה לבדוק את אמינותם.

- הבלבול שחשה האם כאשר שיקרה לבתה וחזרה שלוש פעמים על השבועה "ככה אראה בנחמה"

- האם מספרת שנשארו לבעל שני ילדים מאשתו הראשונה, אבל הם שקטים ונוחים, ואז ממהרת לשנות את הנושא לחצר הגדולה שיש לביתו.

- האם מספרת על גיל הבעל בערפול וממהרת לומר, כי זה מה שהשדכן אמר לה.

- כאשר העיוורת מאמתת את חשדותיה, כי שיקרו לה לגבי גילו של הבעל, הקורא חש מרומה וכועס יחד איתה.

- מיקומו של הבית בקצה היישוב, והתנהגותו הקרה והמסתורית של בעלה.

דוגמאות לאווירה המתוחה

ולתחושת חוסר הודאות

תפקיד תיאורי הנוף, הטבע והסביבה

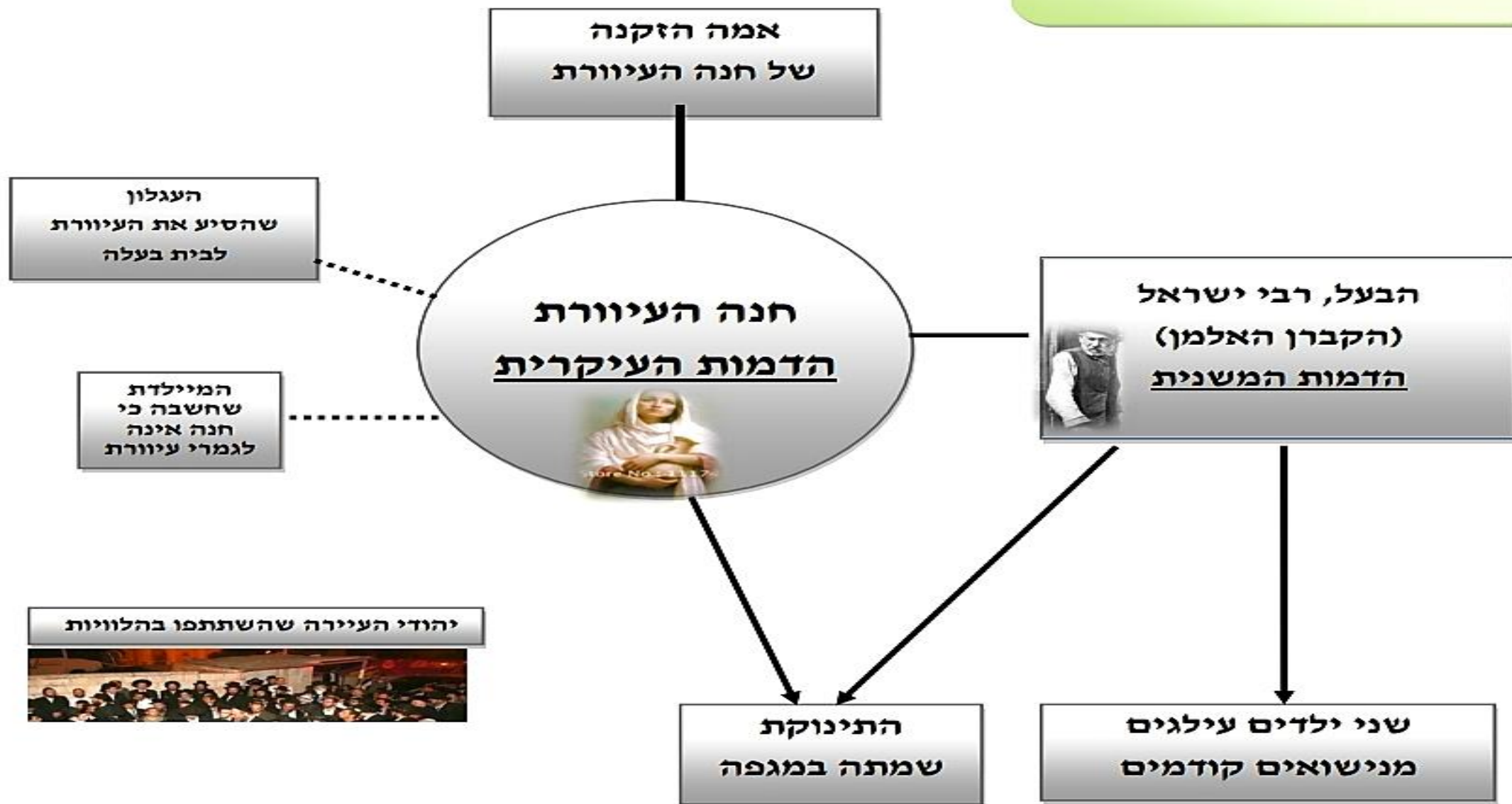
הנוף בסיפור הוא חלק בלתי נפרד מיתר הפרטים המעצבים את תעלומת העולם הסובב את חנה, ומהווה לגביה חידה. כפי שחנה מנסה לגלות את גילו ואת מקצועו של בעלה, כך היא מנסה להבין ולעצב בדמיונה את הנוף הסובב אותה.

הנוף אינו מתואר, אלא "נשמע". חנה מנסה לעצב את הנוף סביבה על סמך רמזים קוליים, והקורא יחד אתה תוהה על משמעות הקולות ועל משמעות השקט.

תיאורי הטבע מדגישים את עיוורונה ותורמים לאפיון דמותה של חנה. הם גם מגבירים את המתח ומחזקים את אוירת האיום. לדוגמה, אי הידיעה המודגשת בשאלות לגבי הנוף, מדוע הרוח נושב כך ומה פירוש השקט מסביב, אלה מעוררים אצל הקורא תחושה של דממת מוות.

הדמויות בסיפור

חנה העיוורת - הדמות המרכזית

על אף שהסיפור נכתב על ידי "מספר כל יודע" העוקב ומספר את הסיפור דרך "עיניה העיוורות" של חנה, אנו יודעים מעט מאד על עולמה הפנימי של הגיבורה.

הסיפור מתרכז בניסיונותיה לגלות את האמת על העולם שבו היא חיה ולא בתיאור רגשותיה.

כבר מתחילת הסיפור אנו רואים שהיא חושדת בתיאורה של האם את בעלה לעתיד. ובאמת בלילה שלאחר החופה היא מנסה להשתמש בחוש המישוש, חוש השמיעה ובחוש השישי כדי להבין מהי האמת. בתגובותיה על הסובב אותה, בולטת האינטואיציה החזקה שלה ויכולתה "לראות" למרות עיוורונה. לדוגמה, כאשר המיילדת חוששת להשאיר לצידה את התינוקת, ומופתעת כאשר העיוורת מזיזה בעצמה את הילדה בזמן שמוגש לה מרק חם. המיילדת מקבלת את הרושם שחנה אינה עיוורת לגמרי.

חשדותיה של חנה בעובדות שקיבלה על בעלה מתגברים עם הנסיעה לביתו המרוחק מן היישוב. כמו גם הביקור המוזר של הזר הדופק בדלת בשעת לילה מאוחרת ואדישות בעלה נוכח זאת. גם קולות האנשים המתהלכים סביב הבית והתנהגות הבעל בזמן התפשטות המגפה ומחלת הילדה. כל אלה מעצימים את תחושת החרדה שהיא חשה.

יחסה של חנה לילדי בעלה מעידים על היותה רגישה, חמה ואוהבת. היא מפגינה כלפיהם גם חוס פסי, נוגעת בהם מתבקת אותם ולאחר הולדת בתה ממלאה את ביתם בשירה. התנהגותה זו מבטאת מעין שמחת חיים שמוצגת בניגוד מוחלט לכל מה שקשור בבעלה.

הרגש המרכזי המאפיין את דמותה מתגלה כבר בפרק הראשון, והוא רוגז וכעס. רגש זה הולך וגובר והוא פועל יוצא של חוסר אונים, שמרגישה חנה על כי הסביבה מרמה אותה, ונראה כי למרות ניסיונותיה לגלות את האמת, החברה שולטת בחייה ולא מאפשרת לה לעשות זאת.

שם הסיפור, "העיוורת", מכוון לדמותה של חנה, דמות אישה בחברה פטריארכלית, וגם לדמות שסממן ההיכר שלה הוא מוגבלותה, עיוורונה.

יש החושבים, כי דמותה מסמלת גם את החברה היהודית בגולה. חברה שמוצגת כ"עיוורת למצבה". היהודים בגולה אינם שמים לב שהם גרים באופן מטאפורי במעין בית קברות אחד גדול – הגולה (אירופה).

עיוורונה של חנה הוא מגבלה פיזית, אך זו מחדדת את חושיה, ועיצוב דמותה נעשה באמצעות אותם חושיה. התעקשותה לפענח בעצמה את המסתורין סביבה מעיד כי היא אמנם בעלת מוס, אך היא מנסה להיות אשה עצמאית, אקטיבית, מתפקדת, חושבת ויוזמת. חנה מנסה לשנות את גורלה, להביא שמחה לסביבתה, אך נראה כי בתקופה המתוארת אין לה אפשרות לשנות זאת וגם לא לשלוט בחייה.

הבעל, רבי ישראל, דמות משנית

הדמות המשנית מבליטה את הדמות המרכזית ומקדמת את העלילה

חנה מסיקה כי בעלה הוא יהודי צנוע, גבה קומה והולך שחוח, כמו כן, בעקבות חנה אנו מגלים כי מדובר באיש מבוגר שעיסוקו כרוך בעבודה פיסית הגורמת לו להיאנח ולהשתעל.

דמות הבעל נשאת לאורך כל הסיפור דמות מרוחקת, המצטיירת רק באמצעות המראה החיצוני, דפיקות המטה, הצעדים המדודים ונהימות הפה. אין מידע על עולמו הפנימי, תחושותיו ומחשבותיו. ניתן לשער כי שנים בעיסוקי הקברנות הפכוהו לאדם קצר במילים, אדם אדיש, אדם קר וחסר רגישות. בלילה הראשון בביתו מגיש לחנה תה, מציע את מיטתה, אך מתעלם ממצבה הרגשי המתבטא ברעידות בלתי פוסקות. הוא לא מנהל עמה כל ניסיון לתקשורת וקרבה, ויתרה מזאת הוא ממשיך להסתיר ולשקר לה. הוא מנתק אותה מהסביבה ומתעלם משאלותיה לגבי הנעשה מחוץ לביתם.

תיאור דמותו מהווה **אנלוגיה ניגודית** לדמותה של חנה המבקשת קרבה, חום ותקשורת. הוא מתייחס אליה, כפי שהתייחסה אליה גם החברה, כטיפשה וכחסרת תועלת. תגובותיו כלפיה מעידות על בהמיות וגסות רוח. כך למשל עונה לניסיונותיה להבין מה מתרחש בחוץ "וכי מה אכפת לך... אין לך צורך לדעת. שבי בבית ודי". דמותו הופכת להיות מזוהה עם מקצועו. הוא אלמן שאינו מתפקד כאב לשני בניו וגם לא מפגין כל רגש כלפי בתו התינוקת מנישואיו לחנה. לקראת סוף הסיפור, בשעה שחנה כועסת על אדישותו נוכח מחלת בתם, היא מכנה אותו "רוצח".

מיד לאחר מות הילדה הוא לוקח את גופתה וקובר אותה באופן מקצועי וקר ללא אזכור רגשות, וללא שיתוף אשתו במעשיו. נראה כי עיסוקו כקברן הפך אותו באופן מטאפורי ל"אדם מת", נטול שמחת חיים, דבר שמאפיין גם את יחסו לחנה ולילדיו. התנהגותו הקרה והמנוכרת מחזקת את ההזדהות שחשים הקוראים עם דמותה של חנה העיוורת, ותורמת להצפת הביקורת החברתית.

מערכת היחסים בין חנה לבעלה

המאפיין המרכזי במערכת היחסים הוא **חוסר תקשורת**. מערכת היחסים הזאת מבוססת מתחילתה על **שקר והסתרה**.

חנה העיוורת נישאה לאדם זה ללא היכרות כלל. בשל עיוורונה נגזר עליה שידוך שאינו ראוי לה ולמעלותיה, רק משום שהדעה הקדומה בעיירה היהודית שבה סיפור זה מתרחש, קבעה שעיוורת היא כנראה טיפשה וחסרת תועלת. כך נאלצה אמה **לשקר** לה ולשדכה עם קברן, אלמן זקן ולו שני ילדים קטנים. ביתו של הבעל נמצא בבית קברות מחוץ לכל יישוב, ומבודד מחברת אנשים. הקשר שהחל בשקר, מניע את חנה לנסות ולגלות את האמת בעצמה. כבר בליל הכלולות היא מבינה כי **שיקרו** לה בנוגע לגילו של בעלה. **השקר** הזה מוביל לשקרים נוספים. כך למשל, בערב בראשון בביתו, כשקוראים לו לצאת, הוא משקר לחנה, שדודתו חלתה באופן פתאומי. נראה כי במערכת יחסים זו חש הבעל כי הוא **רשאי להסתיר** את עיסוקו ומקום מגוריו ממנה כל חייהם, שהרי אינה רואה היכן היא נמצאת.

בני הזוג, לא מדברים ביניהם. ר' ישראל משמיע מפעם לפעם נהימות, ולפי נהימות אלה חנה יודעת, באיזה מצב רוח חזר מן העבודה. הוא כלל לא מכיר את אשתו, ולא מנסה להכירה אולי גם בשל העובדה ששנים בעיסוקי הקברנות הפכו אותו לאדם קצר במילים, מהמהם במקום לדבר, אדיש וקהה לב. צערם של אחרים היה לו לשיגרה, והוא שכח מהי חמלה.

עם הזמן הוא נוכח לדעת עד כמה יעילה חנה בעבודות הבית וכיצד היא מגדלת את שני ילדיו ואת בתם התינוקות, ומחליט לפתע ליצור איתה קשר, לספר לה על עבודתו ולשתף אותה ברווחים הצפויים בחודש זה, שבו תינוקות רבים מתו ממגפה. אלא שבאופן אירוני, חנה מופתעת מהשיחה ומנושאה וחווה את דבריו כהמשך התעללות מיותרת בה.

מערכת היחסים ביניהם ממחישה עד כמה עולמם זר ושונה. **היעדר התקשורת, השקרים וההסתרה** מובילים לכך שבסוף הסיפור מממש ר' ישראל את עיסוקו כקברן קר וחסר רגש הנוטל את גופת בתם כדי לקבורה באופן מייד מבלתי להתחשב באמה ומבלי ולאפשר לה לקחת בכך חלק.

המספר ה"כל-יודע"

נמצא "מחוץ" לסיפור והוא יודע הכל, אבל הוא מסתיר פרטים מעיני הקורא על מנת ליצור מתח וסקרנות, ומצמצם את הפרטים שמעביר לקורא רק לפרטים שחנה העיוורת מסוגלת להבין ולהרגיש מתוך החושים שלה. וכך הקוראים עוברים, ממש כמו חנה, תהליך של פענוח האמת.

הביקורת החברתית

1. **ביקורת כלפי יחס החברה היהודית בעיירה היהודית אישה בעלת מום, נכות, עיוורת** - ניכר יחס של זלזול וחוסר התחשבות. התייחסות אליה היא כאל אדם חסר דעה או בעל תבונה לקויה, בשל נכות פיזית חיצונית. מתואר ניסיון טבעי לשקר לחנה העיוורת כדי לספק את רצון הזולת. מצד אחד, זוהי חברה בעלת אדיקות דתית עם מנהגים נוקשים של מסורות מיושנות, ומצד שני, קיים בה יחס צבוע אל החלש בחברה, דוגמת עיוור או כל בעל מום אחר. יחס הנובע מדעות קדומות, על אף הציווי המקראי: "מפני עיוור לא תשים מכשול". החברה, לרבות אמה של חנה, מכשילה אותה בנישואין לא רצויים, שלא על פי בחירתה. העיוור נתפס כטיפש, חסר זכויות, כזה שאפשר לנצל את המגבלות שלו ורצוי להחליט עבורו מה טוב או רע לו. החברה שסבבה אותה קשרה נגדה **קשר של שתיקה**. הביטוי המוחשי שניתן לרעיון ההשתקה הוא יצירת דמויות עילגות שאינן מדברות (הבנים והבעל) דבר שמתבטא במוטיב השתיקה.

2. **ביקורת כלפי היחס המזלזל של החברה היהודית לנשים בכלל** - שטיינברג מותח ביקורת על מעמדה הנחות של האישה בחברה הפטריארכלית (חברה בה הגבר שולט ומשפיע). האישה אינה חופשיה לבחור בגורלה. נשים נתפסות בחברה זו כילדותיות, תלותיות, מושתקות, נחותות, אשר אמורות להיכנע לנחיתות זו. העיוורון של חנה הוא גם מטאפורי למצב האישה בכלל. יחסיה של חנה עם אמה מבטאים יחסי אם-בת בחברה הפטריארכלית. אפשר להסיק כי שטיינברג יוצא נגד התפיסה החברתית המקובלת לפיה, אשה רווקה אינה הינה חסרת מעמד. והוא מבקר את הגישה שלפיה אישה צריכה להינשא כדי להיות בעלת מעמד.

3. **ביקורת כלפי החברה היהודית המתגוררת בגולה ועיוורת למצבה** - כלומר היהודים עיוורים לכך שהם "מתגוררים בבית קברות" ולמעשה הגויים מבקשים להשמידם.

טהסרה - אסניין אקרא

"פרופ' חנה נווה הציעה **פרשנות פמיניסטית** לסיפור וטענה ששטיינברג בחר להשמיע בו את קולה המושתק של האישה. נקודת התצפית בסיפור היא בעיקרה של חנה, והיא סותרת את הנורמות של העולם הגברי שהיא חיה בו, כפי שאפשר לשחזר אותן מהסיפור. "הסתירה הזו", כתבה נווה, "מאפיינת את עמידת האישה בעולם והיא הסימן המובהק של מצבה הקיומי של האישה 'כאחרי'. שטיינברג נתן בסיפור זה יד ל'אחרי', לאישה עיוורת, ללוותה, להשתתף במסעה" (נווה, תשנ"ה). למה בחר שטיינברג להעמיד דמות של אישה עיוורת? לדברי נווה, כדי לדייק בעיצוב סבלה של האישה הוא בחר להמשילה לעיוור.

העיוורון נעשה בסיפור מטאפורה לדמות האישה, ועל ידי כך הוא מגדירה מחדש: מצד אחד הוא מבליט את נחיתותה ואת חולשתה ומאשר דימויים רווחים, אך מן הצד האחר הוא מעניק לה את כוחו של הפיקח, הרואה על אף עיוורונו. במישור זה, כשהעיוורת מגלה את האמת בסופו של הסיפור, אין היא מתוודעת רק למוות הסוגר עליה, אלא גם מגלה את כוחה לראות ו"לקרוא" את המציאות שנכפתה עליה."

מוטיב - מילה / רעיון - שחוזר על עצמו מספר פעמים בסיפור, ומטרתו להדגיש את המשמעות, את המסר ואת עיקרי הרעיונות שעולים מתוך היצירה.

הדממה/השתיקה

הנקישות והקולות

העיוורון

הערלים

המוות

מוטיב הדממה / השתיקה

בסיפור יש תחושה של דממה, עולם של שקט.

הדממה בנויה כאילו היא אחת הדמויות בסיפור. הדממה "זועקת".

מטרת המוטיב: לתרום לאווירת המסתורין, לתרום לתחושת חוסר הוודאות ולחדד את הביקורת המדגישה את קשר השתיקה שנרקם נגד נשים בחברה פטריארכלית. הנשים מושתקות, לא מקשיבים להן כי נתפסות נחותות ובייחוד, אותן נשים בעלות מוס.

דוגמאות להופעת הדממה/השתיקה בסיפור:

* חוסר התקשורת בין הדמויות בסיפור והיעדר דמויות סביבה * הבעל נוהם במקום לדבר * הילדים ממעטים לדבר * מקום המגורים בבית

קברות מוסיף נופך של דממת מוות

מוטיב הדפיקות והקולות:

על רקע הדממה מובלטות הדפיקות, חנה נאלצת לחדד את חוש השמיעה שלה ואת רגישותה לסביבה כדי לאסוף את הפרטים

שיסייעו לה לפענח את עולמה.

מטרת המוטיב: לבנות את המתח ואת המסתורין באווירת הסיפור.

דוגמאות להופעת המוטיב בסיפור:

הדפיקות השונות עוזרות לחנה לזהות את מקומה - בדרכה לבית בעלה כשהיא שומעת את דפיקות השומר, היא מנחשת שהעגלה עוברת על פני מגרש השוק. כשהיא שומעת שהעגלון דופק על חלון הבית, היא מזהה כי מדובר בחלון קטן המצוי בדרך כלל בבית ערלים.

הדפיקות גם עוזרות לחנה לזהות את גיל בעלה - כשהיא שומעת את צעדיו המדודים, האיטיים, ואת נקישות מטהו, היא מבינה כי "רק אדם בא בשנים דופק כך במתינות."

הדפיקות מעוררות תמיהה כשנשמעות בדלת בשעת לילה מאוחרת והזר קורא לבעלה "רבי ישראל", "מדוע הוא הולך במתינות כשקוראים לו בשעה כה מאוחרת?"

מוטיב העיוורון

המוטיב המרכזי המסייע בצורה ישירה ומטאפורית לבניית האווירה, מגבלותיה של הדמות המרכזית, המשמעויות

והביקורת. מוטיב זה גם תורם לתחושת ההזדהות של הקוראים שהופכים "לעיוורים" עם התקדמות העלילה

מטרת המוטיב – להדגיש באופן מטאפורי את כוחו המוגבל של האדם ואת חולשתו. האדם אינו רואה הכל ואינו יודע

הכל גם אם נדמה לו שכן. כך גם החברה היהודית בגולה אשר אינה רואה את כל האמת על מצבה, ואינה מבינה כי הגולה

עלולה לשמש עבורה כבית קברות.

מוטיב הערלים

גוי שלא נימול הוא ערל. הכינוי "ערלים" ולא "גויים" מציין ניגוד חריף יותר ליהודים

מטרת המוטיב – לתרום לגילוי האמת למקומה של העיוורת המתגוררת במנותק מן היישוב והקהילה היהודית.

המוטיב מדגיש גם את המשמעויות הסמליות הסמויות הקשורות לקשר בין היהודים לגויים.

דוגמאות להופעת המוטיב בסיפור:

- הנסיעה לבית הבעל ומיקום ביתו באזור של ערלים - "הרחובות הארוכים של הערלים".
- הדפיקה של העגלון על חלון הבית מזוהה ע"י העיוורת כ"דפיקה אשר לבית ערלים". מכאן היא מסיקה שהוא מתגורר כאחד הערלים.
- תיאור הבית שיש בו חדר מסדרון "הרגיל בבית הערלים" ומיקומו של התנור שלא כמו בבית היהודים.
- הסכין בבית בעלה מזכירה סכין של ערלים. (לפי הניצב שלה והחומר שממנו היא עשויה)
- דיבורו המועט של בעלה הנוהם מביא אותה למסקנה ש"בוודאי יש לו עסק עם ערלים".

מוטיב המוות

ממלא את הסיפור, תורם לאווירה, למשמעויות ולביקורת.

מטרת המוטיב – לתרום לאווירת המתח והמסתורין ולחדד את המסרים העולים מהסיפור.

המוות המטאפורי והמוות הממשי מאיים, כאמור, גם על החברה היהודית בגולה.

דוגמאות להופעת המוטיב בסיפור:

- מקום המגורים הוא בית הקברות.

- הבעל הוא אלמן וקברן.

- מות התינוקות במגפה ומות התינוקת של חנה.

- דממת מוות אופפת את חיי העיוורת, את סביבת מגוריה.

סיכום ומשמעות

הסיפור "העיוורת" מתאר קהילה יהודית במזרח אירופה בראשית המאה העשרים. מאפייני התקופה באים לידי ביטוי במעמדה הנחות של האישה בקהילה, ובמיוחד של האישה בעלת המום. כמו כן, במסורת הדתית על פיה מתנהלים החיים בקהילה.

בית הקברות הוא מקום טמא, ולכן שוכן מחוץ לקהילה, ולפיכך הקברן דחוי, אין לו קשרים חברתיים עם יהודים, פרט למקרים שבהם הם נזקקים לשירותיו, ועל כן סוד אופף את זהותו.

נישואיהם של הקברן והעיוורת הם נישואים בין שני אנשים דחויים חברתית, אשר החברה קשרה ביניהם.

הסיפור הקצר מאיר תופעות אנושיות ומציב בפני קוראיו שאלות שונות לגבי מהותו של העולם האנושי.

סיפור זה מציג דמות המנסה להתמודד עם עולמה ומנסה לגלות את משמעותו.

ניכר חוסר אונים של היחיד מול כוחות חיצוניים חזקים ממנו, ולפיכך נדון מראש לכישלון.

הקוראים צמודים לנקודת התצפית של חנה העיוורת וגילויהם הם גילויי הקוראים.

במשמעות הגלויה של הסיפור מוצגת חברה בעיירה יהודית בגולה בתחילת המאה ה-20 שאינה מקבלת את העיוור כאדם רגיל, ועל כן נחרץ גורלה להינשא לאדם שאינו מתאים לה.

דמויות המשנה בסיפור - האם, הבעל והמטפלת תורמות לקיבוע המצב הבעייתי של היחס וניצול החברה את האדם החריג.

במישור הסמלי נושא הסיפור משמעות כוללת על מהות חיי האדם ועל הגורל שאין להימלט ממנו.

המוות מקיף את האדם מכל צד. בנוסף, עולה ביקורת חריפה כלפי שלושה עניינים חברתיים.

הסיפור טעון מאד מבחינה רגשית ומבחינה דרמטית. עוצמתו נובעת הן מהעולם שהוא מתאר והן מדרכי העיצוב הספרותיות.

עיוורת הנישאת ללא ידיעתה לקברן, ומוצאת עצמה חיה בבית קברות.

העלילה מופיעה בצורה מאופקת עשירה בפערים, עובדה היוצרת אווירת מתח ומסתורין, ומעצימה ביקורת חברתית ומשמעויות סמליות.

להסרה - מסניין להקסיב

שיחה על היצירה עם פרופ' גרשון שקד, מתוך תכנית רדיו ששודרה ברשת ב'

שיחה על היצירה עם פרופ' חנה נווה, מתוך תכנית רדיו שודרה ברשת ב'

קיסוב אטיכר - הסיוורת

2:43

שאלות לדוגמה

1. בחר בסיפור המתאר חוויה של אכזבה או של פרידה או של עמידה מול מוות. תאר את החוויה והסבר כיצד משפיעה על הדמות המרכזית בסיפור שלמדת. הדגם את דבריך.
2. בחר בסיפור שבו משתמעת ביקורת על תכונות אנושיות או על תופעות חברתיות. הסבר מהי הביקורת המשתמעת בסיפור שבחרת, ותאר כיצד היא באה לידי ביטוי.
3. איזה יחס (למשל: אהדה, רחמים, דחייה, רגשות מעורבים) מעוררת בך הדמות הראשית באחד מהסיפורים הקצרים שלמדת? הסבר והדגם מה בדמות מעורר בך יחס כזה.
4. בחר בסיפור **עברי קצר שלמדת – תאר את הסיום, והסבר כיצד מאיר הסיום את הסיפור כולו.**
5. היעדר תקשורת, הסתרה, חוסר כנות הם מאפייני התנהגות המקשים על מערכות יחסים או מכשילים אותן. תאר דפוס התנהגות כזה בסיפור קצר שלמדת.
6. הסיפור הקצר מתמקד בדרך-כלל במרכיב מרכזי אחד ומבליט אותו (כגון: דמות, אירוע, קונפליקט, סמל, מוטיב וכ"ו) בחר באחת היצירות שלמדת: תאר את המרכיב הדומיננטי (המרכזי) בו, והסבר את תפקידו ביצירה
7. בחר בסיפור שלמדת והסבר האם הדמות המרכזית בסיפור יש בכוחה לעצב את חייה ולשלוט בגורלה. נמק והדגם את דבריך.

ריכוז חומרים, עיצוב, עריכה ועיבוד להוראה - גלית טולדו משגב

יעוץ ועריכה לשונית – לימור דניאל קיש

מתוך המקורות:

קישור לפרשנות הסיפור מתוך אתר: כפר-הנוער אלוני יצחק

אבן, יוסף. (2992) מילון מונחי הסיפורת, אקדמון, ירושלים.

פרי, מנחם. (1967) "על סיפורו של יעקב שטיינברג 'העיוורת'", באתר לקסיקון הספרות העברית החדשה

מזור, יאיר. "הסיפור העיוורת פורטרט פואטי של הטעייה רטורית" באתר לקסיקון הספרות העברית החדשה

הרציג, שלמה. "והקורא בחשך הולך: על כמה מתחבולות ההטעייה ב'העיוורת' של שטיינברג", מעלות: בטאון ארגון מורי בתיה"ס העל-

יסודיים, 20, א (תשנ"א), עמ' 17–24.

פרגר וגנר, רותם. על היצירה העיוורת / שטיינברג באתר תרבות IL

קישור לטקסט הסיפור העיוורת / שטיינברג באתר תרבות IL